

**ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАҒЫТ
ТВОРЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ
CREATIVE DIRECTION**

тақырыптық рубрикалар / тематические рубрики / subject headings

**БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ЖӘНЕ ДИЗАЙН (КӘСІПТІК БІЛІМ)
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ДИЗАЙН
(ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ).
VISUAL ARTS AND DESIGN (VOCATIONAL TRAINING)**

ӨОЖ 37.035.6

¹Ботабаева Ә.Е.,* ²Бектурсунова А.К., ²Ботабаев Н.Е.

¹ педагогика.ғ.к., доцент, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

²аға оқытушы, докторант, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

² PhD докторы, доцент, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

**ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТАҒЫ МЕКТЕП КИІМ ҮЛГІЛЕРІН ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН
ОРТА МЕКТЕПТЕРГЕ ЕНДІРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Автор корреспондент: botabaev75@mail.ru

Аннотация: В статье рассказывается о важности духовного возрождения на основе национального воспитания. В этой работе большое значение придается программе «Рухани жаңғыру». В статье подчеркивается о важности введения образцов национальной школьной формы в общеобразовательные школы. Одно из содержательных национальных инструментов, развивающих эстетическое воспитание молодежи является казахская национальная одежда. Уважение к казахской национальной одежде, передача его последующему поколению является показателем зрелости народа, успешного развития его жизни. Национальная одежда занимает особое место в культурно-исторической жизни народа. Потому что, казахская национальная одежда – бесценное сокровище, передающаяся от поколения к поколению, веками формировала эстетический вкус, вобравшая в себя передовые достижения созидания и художественному творчеству, нацеливала к единству гармонии, красоты. При проектировании образцов национальной школьной формы в национальном стиле необходимо учитывать следующие требования и качество. К ним относятся: полезность-утилитарность (эффективность; гигиеничность; экономичность; технологичность; конструктивность); национальный стиль (форма одежды; орнаменты на одежде); эстетичность (визуальность; гармоничность); региональные особенности (толщина ткани); связь с политикой (цвет одежды); направление моды.

Ключевые слова: национальное воспитание, модернизация общественного сознания, национальная школьная форма, общеобразовательные школы, ученик, казахская национальная одежда, политическая самобытность, эстетическая самобытность, региональная самобытность, направление моды.

Кіріспе. Қазіргі кезде қазақ халқы үшін ұлттық тәрбие негізінде рухани жаңғырудың маңызы өте зор. Себебі, жаһандану заманында көп ұлт өкілдері өз тарихына, салт-дәстүріне, туған тіліне, құндылықтарына т.б. аса мән бермейді. Тіптен, жер бетінде бірнеше тілдердің қолданысы кеміп, ұмыт болды. Тарихтан белгілі, тілін жоғалтқан ұлттың өзінде бірге-бірге жоғалатындығы. Осындай жаһандану кезеңінде Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы, қазіргі көкейтесті. Бағдарламада қазақ халқының рухани тұрғыдан дамуының мақсаты мен міндеттерін және жоспары көрсетілген және өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеу жөнінде нақты мәселелерді көтереді. Қазіргі таңда мақала «Рухани жаңғыру» бағдарламасына айналды. «Рухани жаңғыру» бағдарламасы негізінде кезеңдерге бөлініп жүзеге асырылуда.

Бүгінгі таңда «Рухани жаңғыру» бағдарламасы стратегиялық және ұзақ мерзімді сипатқа ие мемлекеттік саясатты іске асыру саласындағы негізгі идеологиялық құжат болып табылады.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасының миссиясы: болашаққа ұмтылған бір ұлттың қалыптасуына бағытталған қоғамдық сананы жаңғырту.

Мәңгілік ел ретінде дамуымыз үшін, елімізге ұлттық құндылықтарды игерген адамдар көп

болуы шарт [1].

Бұл бағдарламаны елімізде жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Республикасының Ақпараттық және қоғамдық даму министрлігінің «Рухани жаңғыру» Департаменті тікелей айналысады. Бағдарлама аясында ұлттық құндылықтарымызды дәріптейтін, оны өсіп келе жатқан ұрпақтарға таныта отырып, бойына сіңіретін бірнеше құнды жобалар жүзеге асырылуда, олар: 100 жаңа оқулық; Туған жер; Қазақстанның рухани қасиетті орындары. Қазақстанның сакралдық географиясы; Жаһандық әлемдегі заманауи қазақстандық мәдениет; Қазақстанның 100 жаңа есімі; Латын әліпбиіне көшу; Ауыл – Ел бесігі; т.б.

Теориялық талдау. «Рухани жаңғыру» аясында қазіргі таңда, ұлттық нақыштағы мектеп киім үлгілерін жалпы білім беретін орта мектептерге ендіру маңызды. Себебі, бүгінгі мектеп түлектері – жастарымыз қазақ мемлекетінің ертеңгі бет-бейнесі. Олар халқын әлемге таныту үшін әуелі өздерінің бойында ұлттық сана, эстетикалық тәрбие және өзінің қазақ болып туғанын бақыт санау сезімі қалыптасуы қажет. Оқушының бойына ұлттық сана мен эстетикалық талғамды қалыптастыруға ұлттық киімдердің қосатын үлесі өлшеусіз. Ұлттық киім әр ұлттың сипаты, қадыр-қасиеті, сый-құрметі деп білеміз. Өзін сыйлағанды өзге де сыйлайды. Ал балалардың нағыз ұлттық психологиясы, санасы қалыптасатын кез – мектеп жасы. Осы кезде оқушылардың ең көп киетін үлгісі – мектеп киімі. Ол үшін мектеп киім үлгілері ұлттық, эстетикалық және саяси ерекшеліктерді ескере отырып дайындалуы қажет. Ұлттық ерекшелік ол адамдардың тарихи қалыптасқан әлеуметтік-этникалық құрамының жоғары түрі [2. 34 б.].

Ұлттық ерекшелік негізінде дайындалатын мектеп киім үлгілері оқушыларға ұнауы әбден мүмкін. Ұлттық ерекшелік мұнда мектеп киім үлгілерінің кейбір элементтері мен бөлшектерін ұлттық киім пішініне келтіріп, ою-өрнекті орынды, әсемдеп қолдана білу қажет, сонда ғана ол оқушыға ұнамды болады. Ал саяси ерекшелік деп мемлекетіміздің рәмізіндегі туымыз алынған, мұнда оқушылардың мектеп киім үлгілерінің түсі, ою-өрнек түсі алынып отыр. Республикамыздың азаматтарын рухани бай, адамгершілігі мол, мәдениетті, эстетикалық талғамы бар етіп тәрбиелеуде мемлекеттік рәміздеріміз бен дәстүр, салт-жоралардың мәні зор [3. 152-156 б.].

Қазіргі егеменді еліміздің туының түсі көк, ондағы қыран мен күн бейнесі сары түспен боялған, яғни мектеп киім үлгісі көк, ондағы ою-өрнек сары түсті болмақ.

Жоғарыда айтылып өткен ерекшеліктерден басқа сән бағытын да ескергеніміз жөн. Себебі, сән бағытымен киінуге әуестік осы бала кезден басталмайды ма? Балалардың да киімге қоятын өздерінше талаптары бар. Заман талабына байланысты сән бағытыда бір қалыпта тұрмай үнемі өзгеріп, жаңаланып отырады.

Адамның сән бойынша талғаммен киінгісі келуі – табиғи нәрсе. Сән тұрақтылықты емес, өзгеріп тұруды білдіреді. Негізінде ол жақсы мен жаңаны өнерпаздықпен ізденуден туады. Оның болу себебі мен қажеттілігі осыдан шығады. Соның арқасында қазіргі киімдер қарапайым да ықшам, бірақ жарасымдылық мәдениеті жағынан күрделене түсті, адам тұлғасын жақсырақ көрсетуге бағытталған киім үлгілерінің түрі көбейді. Бұл өзгерістерде ойға қонымдылық, сұлулық талаптары және ұлттық дәстүр ескерілсе, олардың жақсы талғамға бастайтыны анық. Ал сәттілерінің осы заманғы талғамға сай ұлттық киім үлгілері болып қана қоймай, өмірі өте ұзақ үлгілер болып қалуы да ғажап емес. Адам сәнге ілесіп, сол бойынша киінбесе де, кейіп-кепсеріне, тұлға-тұрпатына қонымды, өзіндік келбетін, түрін ашатындай киімдер кигені жөн. Адамның сұлулық сезімінің жетілгендігі талғам мен талғамсыздықтың ара жігін ажырата алуында.

Сән ұғымы тек қана жаңа киім үлгілерімен шектелмейді. Ол өнер стильдері мен көркем әдебиет, сазгерлік туындыларына, сахналарға, кітап-журнал беттеріне дейінгі талай нәрсеге қатысты. Сәннің адамның ішкі және сыртқы сұлулығына бірдей қатысы бар. Талғаммен пайдаланылған сән адамның сұлулығын асырып, кемшілігін жасырады. Шынайы әсемдікке талпыныс сұлулық сезімін жетілдіреді. Әдемі киім кию де имандылық. Олай болса, киім ұлттық нақышта, әрі сәнді болуы керек. Бірақ шама-шарқына қарамай, сән қуу – әулекілік, ал киетін кезін, орнын білмеу – парықсыздық болмақ. Бұл тұрғыдан келгенде, мұғалімдер сән жөнінен ұстамды болғаны жөн де, оқушылар сән қумай, білім қуғаны дұрыс, сонымен бірге бір сыныпта бірге оқитын құрбылар мен ата-аналарының (кейбіреуінің отбасы түгел емес қой) материалдық мүмкіндіктерінің әр түрлі екенін ескермей болмайды. Бұл айырмашылықтың (өте әсем және өте жұпыны киім) шәкірттердің көңіліне жайсыз әсер етуі ықтимал. Киім сәнінің өзі үш жағдайға байланысты қалыптасады:

1. Еліктеуге байланысты.
2. Қоршаған ортаға байланысты.
3. Заман ағымына байланысты.

Дегенмен әр халықтың өз дәстүрін, киім киісін, ұлттық қасиеттерін сақтай отырып киінуі сол ұлтты биіктен көрсететін ардақты қасиет. Сондықтанда мектеп киім үлгілерін жобалағанда, әсіресе, ұлттық ерекшеліктерге мән берілу керек.

Сән бағытымен қатар, аймақтық ерекшеліктер де ескерілген жөн. Оқушылардың мектеп киім үлгілерінің маталары аймаққа, яғни ауа-райына байланысты өзгеріп отырылуы қажет.

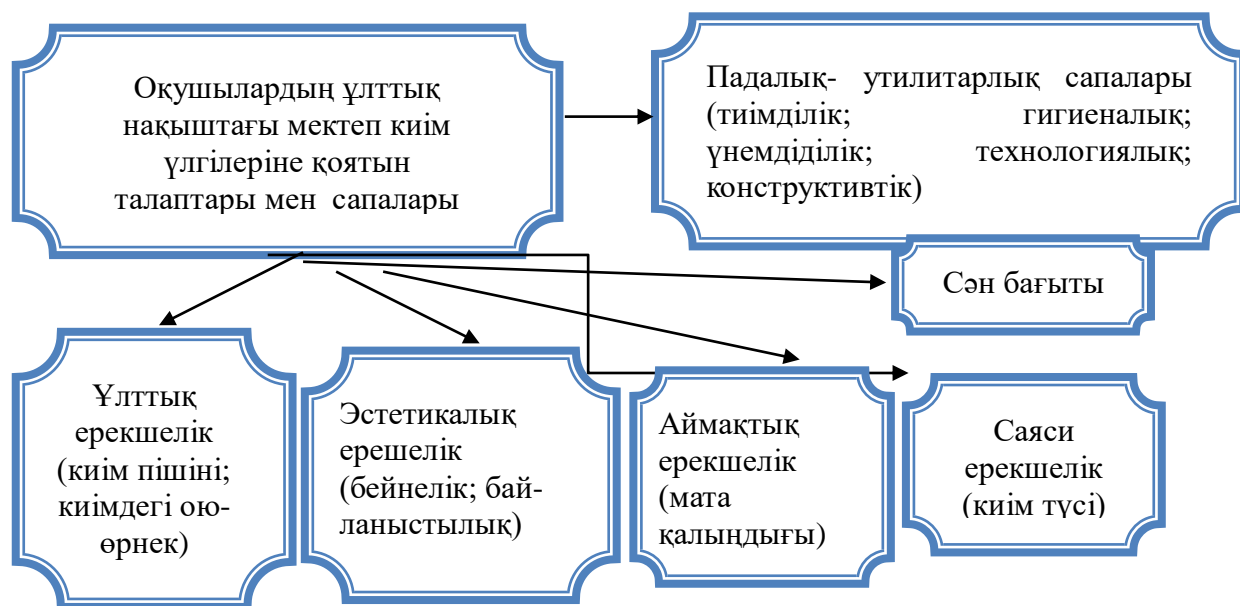
Оқушылардың мектеп киім үлгілеріне жоғарыдағы талаптармен қоса, келесі сапалар да ескерілуі керек. Әрбір архитектуралық өнер эстетикалық (көркемдік) және утилитарлы-пайдалылық қызметтер атқарады. Демек, мұнда мектеп киім үлгісінің мазмұндылығы (аксиологиялығы) мен тектоникалығын (морфологиялығын) айқындайды.

Мектеп киім үлгілерінің мазмұндылығы (утилитарлық, эстетикалық сапаларының сай келуі) мен тектоникалығы (киім сызбасы мен пішінінің бірлігі) бір арнаға құйылуы – мектеп киім үлгісінің эстетикалық талғамға сай екендігін көрсетеді.

Қандай киім, костюм болса да оның сапасы әр түрлі болады, ол өзіне тән қағидалар мен қажеттілік қызметтерін сипаттайтын талаптар бойынша анықталады. Енді осы сапаларға қысқаша тоқталайық.

Оқушылардың мектеп киім үлгілерінің пайдалық-утилитарлық сапалары: тиімділігі (сенімділігі мен жарамдылығы), гигиеналығы (шағындылығы, ыңғайлылығы, маталардың ауа өткізгіштігі), үнемділігі (маталарды тиімдіпайдалану мен сәйкестігі), технологиялығы (тігілуі), конструктивтілігі (маталардың дұрыс таңдалуы, конструкциялық өзара байланысы) қағидалары бойынша анықталады[4].

Оқушылардың мектеп киім үлгілерінің эстетикалық сапаларына: бейнелік (көркемдік мазмұнына сыртқы түрінің сай болуы), байланыстылығы (сыртқы түрінің сәйкестігі), ағымдылығы (маталар мен сыртқы түрінің өзара әсері) бойынша анықталады. Біз жоғарыда оқушылардың мектеп киім үлгілеріне қойылатын талаптар мен сапаларды анықтап, түсініктеме бердік (сурет 1).

Сурет 1. Оқушылардың ұлттық нақыштағы мектеп киім үлгілеріне қоятын талаптары мен сапалары

Мұғалім-тәрбиешілердің алдында – оқушыларға қоршаған ортаның көркемдігін, киім кию эстетикасын және адамдардың рухани сұлулығын терең түсіндіре білу, яғни олардың ішкі сезімін дамыта отырып, көркемдік талғамдарын дамыту міндеттері қойылады.

Нәтижелер мен талқылау. Осы тақырып аясында біз, 2013 жылы «Кіші жас санатындағы қыздарға арналған мектеп формасы» (авторлық куәлік № 12640)[5] және «Кіші жас санатындағы ұл балаларға арналған мектеп формасы» атты тақырыптарда екі авторлық құқық (авторлық куәлік № 12642) [6] алғанбыз. Бұл тақырып төңірегінде біз біраз жылдардан бері айналысып, магистрлік тақырыпта ғылыми жұмыстар мен мақалаларда жазылған. Осы магистрлік жұмыстар екі бағытта жазылды: педагогика бағытында (Ботабаева Ә.Е.) және технология бағытында (Ботабаев Н.Е.). Жұмыс нәтижесі бойынша оқушыларға мектеп форма үлгілері тәгіліп, авторлық куәліктер алдық.

Талғаммен киіну – білімділік белгісі болса, үйлесімсіз киіну – талғамсыздықты білдіреді.

Жастарды мектеп кезінен эстетикалық талғаммен киінуге тәрбиелеу – ұстаздардың шәкірттерін, пәктікке тәрбиелеудің қайнар көзі. Киімнің ұлттық жанрын дамытып, бүгінгі күн талаптарымен балалардың мектеп киім үлгілерін дайындап, киіндірсек, адамгершілікке баулысақ, онда бүгінгіоқушының болашақ халық қалау өсетініне еш күмән жоқ.

Қорытынды. Қорыта келгенде, жас ұрпақтың көркемдік талғамдарын арттыруда, өмірге көзқарастары мен эстетикалық талғамын дамытып, ұлттық тәрбие беруде жақсы мінез-құлық, рухани-адамгершіліккалыптастыруда қазақ ұлттық киімдерінің қосатын үлесі айрықша.

Әдебиеттер тізімі:

1 Мемлекет басшысының Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. 2017 жылғы 12 сәуір. <http://www.akorda.kz>.

2 Ұлт. //ҚСЭ. Алматы, 1977. Т.11.349 б.

3 Ботабаева Ә.Е. Мектепке арнайы мектеп форма үлгілерін ендірудің эстетикалық және тәрбиелік мүмкіндіктері. //М.О.Әуезов атындағы ОҚМУ аспиранттары, магистранттары мен дәрістенуші-зерттеушілердің ғылыми еңбектерінің жинағы. Шымкент, 2000. Б.152-156.

4 Ботабаева Ә.Е. Ұлттық тәрбие негізінде рухани жаңғыру: монография. Нұр-Сұлтан, 2021. 171 б.

5 Ботабаев Н.Е., Омарбекова М.Т., Бектурсынова А.К., Кіші жас санатындағы қыздарға арналған мектеп формасы. Авторлық куәлік № 12640. Астана, 2013.

6 Ботабаев Н.Е., Омарбекова М.Т., Ботабаева Ә.Е., Кіші жас санатындағы ұл балаларға арналған мектеп формасы. Авторлық куәлік № 12642. Астана, 2013.

Түйін: Мақалада ұлттық тәрбие негізінде рухани жаңғырудың маңыздылығы туралы айтылады. Бұл жұмыста «Рухани жаңғыру» бағдарламасына үлкен мән беріледі. Мақалада ұлттық мектеп формасының үлгілерін жалпы білім беретін мектептерге енгізудің маңыздылығы туралы айтылады. Жастардың эстетикалық тәрбиесін дамытатын ұлттық құралдардың бірі қазақ ұлттық киімі болып табылады. Қазақтың ұлттық киімін құрметтеу, оны кейінгі ұрпаққа беру халықтың кемелденуінің, өмірінің табысты дамуының көрсеткіші болып табылады. Ұлттық киім халықтың мәдени-тарихи өмірінде ерекше орын алады. Өйткені, қазақтың ұлттық киімі – ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан баға жетпес қазына, ғасырлар бойы эстетикалық талғамды қалыптастырып, жасампаздық пен көркем шығармашылықтың озық жетістіктерін бойына сіңіріп, үйлесімділік пен сұлулықтың бірлігіне бағыттады. Ұлттық стильдегі ұлттық мектеп формасының үлгілерін жобалау кезінде келесі талаптар мен сапаны ескеру қажет. Оларға мыналар жатады: пайдалылық-утилитарлық (тиімділік; гигиена; үнемділік; технологиялылық; конструктивтілік); ұлттық нақыш (киім үлгісі; киімдегі ою-өрнектер); эстетикалық ерекшелік (көрнекілік; үйлесімділік); аймақтық ерекшелік (матаның қалыңдығы); саяси ерекшелік (киімнің түсі); сән бағыты.

Кілттік сөздер: ұлттық тәрбие, рухани жаңғырту, ұлттық мектеп формасы, жалпы білім беретін мектептер, оқушы, қазақтың ұлттық киімі, саяси ерекшелік, эстетикалық ерекшелік, аймақтық ерекшелік, сән бағыты.

Abstract: The article describes the importance of spiritual revival based on national education. In this work, great importance is attached to the program «RukhaniZhangyru». One of the meaningful national tools that develop the aesthetic education of young people is the Kazakh national dress. Respect for the Kazakh national dress, its transfer to the next generation is an indicator of the maturity of the people, the successful development of their lives. National clothing occupies a special place in the cultural and historical life of the people. Because the Kazakh national dress is a priceless treasure, passed down from generation to generation, for centuries formed an aesthetic taste, absorbed the advanced achievements of creation and artistic creativity, aimed at the unity of harmony and beauty. The article emphasizes the importance of introducing samples of the national school uniform in general education schools. When designing samples of the national school uniform in the national style, the following requirements and quality must be taken into account. These include: utility-utilitarianism (efficiency; hygiene; efficiency; manufacturability; constructiveness); national style (uniform; ornaments on clothes); aesthetics (visibility; harmony); regional features (fabric thickness); connection with politics (clothing color); fashion direction

Keywords: national education, modernization of public consciousness, national school uniform, general education schools, pupil, Kazakh national clothing, political identity, aesthetic identity, regional identity, fashion direction.